

Múzejný hlásnik

December 2015

Noviny Zemplínskeho múzea v Michalovciach

Ročník I.

V tomto čísle sa dočítate:

- Objavovali sme históriu v Zemplínskych Hámroch
- Prezentačné aktivity Zemplínskeho múzea v roku 2015
- Šakal na Zemplíne
- Archeologická mapa Michaloviec opäť bohatšia

- Rozhovor s PaedDr. Martinom Molnárom, historikom Zemplínskeho múzea a kronikárom mesta Michalovce
- Predstavenie etnografickej zbierky Zemplínskeho múzea v Michalovciach s dôrazom na ľudové umenie

Slovo na úvod

Prečo sme sa rozhodli vydávať tieto noviny? Nebudú ďalšie popísané stránky v dobe, keď sú ľudia priam „zasypaní“ informáciami zo všetkých možných zdrojov, zbytočné?

Veríme, že nie. Náš „Múzejný hlásnik“ bude určite jedinečný – bude sa v ňom totiž písať o Zemplínskom múzeu a o aktivitách jeho odborných pracovníkov.

Naša inštitúcia už v minulosti vydala rôznych (občasných) informátorov, teraz pôjde o vlastné múzejné noviny – inšpiráciou nám boli niektoré slovenské múzeá. Máme i okruh priateľov a podporovateľov – dúfame, že ich počet sa prostredníctvom týchto novín ešte zvýši.

Našou ambíciou je vydávať noviny aspoň raz ročne, a to k už tradičnej Silvestrovskej vernisáži. Termín nám tak umožní zhrnúť väčšinu najvýznamnejších aktivít za uplynulý rok a naznačiť plány do roka budúceho.

Osobne mi je ľúto, že nateraz ešte nemôžem písať o budúcom roku a odpovedať na množstvo otázok, ktoré sa týkajú opätovného fungovania stálych muzeálnych expozícií. Tak, ako sme od prvej projektovej dokumentácie, vypracovanej v roku 2010, čakali na začiatok rekonštrukčných prác, nepoznajúc tento termín, tak aj teraz sa nevieme dočkať toho, kedy bude hlavná budova – kaštieľ – opravená a do jej útrobov budeme môcť navrátiť zbierkové predmety, kedy ju otvoríme pre verejnosť. Každá rekonštrukcia však prináša množstvo problémov. Tobož oprava veľkej historickej stavby, národnej kultúrnej pamiatky... Najväčším problémom dneška sú peniaze – teda ich nedostatok na všetko, čo by si človek prial. Pracovníci múzea aj zástupcovia zriaďovateľa, Košického samosprávneho kraja, sa ale snažia, aby v interiéri i exteriéri kaštieľa bolo urobené čo najviac, hoci sa to možno odrazí na predĺžení času rekonštrukčných prác.

My múzejníci tak musíme počkať, kým neodíde posledný stavebný robotník. Potom sa budeme snažiť čo najrýchlejšie oživiť naše prezentačné aktivity v jednotlivých priestoroch.

Ani teraz však nezaháľame. Prebiehajúca oprava nám totiž umožnila pustiť sa do viacerých činností, ktoré sa za plnej prevádzky robiť nedajú. Teda inventarizujeme, digitalizujeme, skúmame, dokumentujeme, konzervujeme, reštaurujeme, reorganizujeme a pripravujeme podobu nových expozícií. Reštaurovania sa tak dočkali aj viaceré predmety zo stálych expozícií – napr. storočné lisy a sudy. Nezabúdame ani na prezentačné aktivity – o nich sa ale viac dočítate na ďalších stranách.

Na záver by som mohol prezradiť niečo o nových expozíciách. Ale... zvýšilo už len zopár riadkov a navyše – čo by to bolo za prekvapenie bez určitého tajomstva?

Verím, že náš „Múzejný hlásnik“ zaujme a jeho obsah sa bude už len zlepšovať a rozširovať.

Do nového roka 2016 prajem všetkým čitateľom i priateľom Zemplínskeho múzea veľa dôvodov na radosť a kultúrne obohatenie...

Mgr. Maroš Demko
riaditeľ Zemplínskeho múzea

Objavovali sme históriu v Zemplínskych Hámroch

V obci Zemplínske Hámre, situovanej neďaleko okresného mesta Snina, otvorili v roku 2015 úplne nové múzejné expozície. Svoj podiel na ich realizácii mali aj pracovníci Zemplínskeho múzea v Michalovciach.

Zemplínske Hámre majú od júna 2015 moderné muzeálne objekty, ktoré sa podarilo zriadiť vďaka projektu, financovaného Švajčiarskou konfederáciou. V obci tak možno vidieť zrekonštruovanú kamennú murovanicu s expozíciou etnografie a priemyselnej výroby, repliku tradičného hámra s vodným náhonom, kde sa nachádzajú expozície kováctva a hámorníctva,

repliku vysokej pece a repliku štôlne. Hámorský náučný chodník obsahuje celkovo 14 zaujímavých zastávok.

Práca na realizácii projektu bola veľmi zaujímavá, pretože nezvyčajné sú i dejiny samotnej obce. Dedina vznikla až na konci 18. storočia, pričom jej vývoj výrazne ovplyvnil majiteľ sninského kaštieľa Jozef Rholl (pochádzal z Holandska). Pri bankových prieskumoch

Foto: Ing. Zuzana Burdová

tu narazil na ložisko železnej rudy, následne založil na danom mieste osadu a v roku 1809 začal so železiarskou výrobou. Osada sa najskôr volala Jozefova dolina (Josefsthal), v roku 1844 ju premenovali na Szinna Hámor (Sninské Hámre). Hoci produkcia železa tu trvala iba necelých 100 rokov, obec si za toto obdobie vybudovala slušnú infraštruktúru a v 20. storočí sa postupne premenila na klasickú zemplínsku dedinu. V roku 1956 bola premenovaná na Zemplínske Hámre. Slávne časy priemyselnej železiarskej výroby dodnes pripomínajú už len zachované výrobky – medzi tie najznámejšie nepochybne patria sochy Herkula, zápasiaceho s Hydrou (jedna sa nachádza na nádvorí kaštieľa v Snine, ďalšia na zámku v Užhorode a tretia sa stratila v Maďarsku) a sochy leva a levice pred kaštieľom v Humennom.

Zemplínske múzeum v Michalovciach je s obcou Zemplínske Hámre v kontakte už niekoľko rokov – historik PaedDr. Martin Molnár totiž najskôr spolupracoval pri tvorbe publikácie o histórii dediny a v roku 2010 aj na projekte mapovania zaniknutých vihorlatských úzkokojok. I vďaka tomu vedenie Zemplínskeho múzea deklarovalo v roku 2011 svoje partnerstvo na vtedy ešte len chystanom projekte s názvom „Zemplínske Hámre – objavme históriu baníctva a železiarskej výroby vo Vihorlatských vrchoch“. Projekt bol nakoniec úspešný a v nasledujúcom období – aj napriek istým problémom – i úspešne zavŕšený. Na jeho realizácii sa okrem samotnej obce a michalovského múzea podieľali tiež ďalší partneri – Slovenské technické múzeum v Košiciach, Banické múzeum Pro Gönzengergwerk Sargans vo Švajčiarsku a Detská organizácia Fénix v Snine. Riaditeľ Zemplínskeho múzea bol aj členom riadiaceho výboru projektu.

A výsledok? Už spomínané zrekonštruované pôvodné objekty, vybudované repliky zničených technických pamiatok, sprevádzkovaný Hámorský náučný chodník a zriadené obecné múzeum i turisticko-informačné centrum.

V prvej fáze projektu sa historik Martin Molnár podieľal na realizácii historického výskumu a výskumu dokumentácie zničených technických pamiatok. Následne prebiehal etnografický výskum pre potreby stálej expozície, ktorý viedol etnológ Mgr. Jozef Hrabovský. Na konzervácii predmetov, zozbieraných priamo v obci, zas participovali konzervátorky Renáta Kviatková a Mária Kohútová. Zavŕšením celej snahy bola inštalácia expozície pod vedením Jozefa Hrabovského a Renáty Kviatkovskej.

Pracovníci Zemplínskeho múzea sa spolu s ostatnými partnermi podieľali aj na príprave Akčného plánu rozvoja cestovného ruchu a návrhu Programu celoročnej ponuky múzea/Hámorského náučného chodníka, vrátane sprievodných aktivít. V záverečnej fáze projektu potom michalovské múzeum zabezpečovalo i odbornú prípravu nových zamestnancov v oblasti správy múzea. Kurz s úvodom do múzejnej informatiky a s priblížením problematiky legislatívy, týkajúcej sa správy zbierkových predmetov, evidencie zbierok, digitalizácie kultúrneho dedičstva a prezentačných i vzdelávacích aktivít viedol najmä PaedDr. Martin Molnár s dokumentátorkou Mgr. Dagmar Babukovou.

A čo dodať na záver? Zájďte do Zemplínskych Hámrov, spoznajte naozaj zaujímavú miestnu históriu, vyberte sa tiež po nejakej turistickej či cyklistickej trase, ktorá vás zaviede do nádhornej prírody Vihorlatských vrchov.

Mgr. Maroš Demko
riaditeľ Zemplínskeho múzea

Netradičná tradícia Silvestrovských vernisáží v Zemplínskom múzeu

S myšlienkou pripraviť Silvestrovskú vernisáž v posledný deň roka prišiel ako prvý Mgr. Mikuláš Jäger – historik Zemplínskeho múzea, a to ešte v 70. rokoch uplynulého storočia. Idea otvorenia výstavy v netradičnom čase, keď už takmer všade utícha pracovný zhon a začínajú prípravy rozlúčky so starým rokom, sa stretla so záujmom verejnosti a pred 29 rokmi prerástla do tradície. Dnes sa už stretnutia obdivovateľov umenia dňa 31. decembra predpludným v priestoroch michalovského múzea zaradili medzi najvýznamnejšie kultúrno-spoločenské podujatia v meste.

V roku 1971, na Silvestra, bola v západnom krídle kaštieľa sprístupnená autorská výstava diel pracovníka múzea Jozefa Saloňa. Išlo o prezentáciu poetických obrazov, venovaných rodnému Zemplínu, portrétov i úžitkovo-dekoratívnych diel, ktoré umelec vytvoril od 60. rokov 20. storočia.

Ďalšie samostatné autorské výstavy Jozefa Saloňa, slávnostne otvorené pre verejnosť v posledný decembrový deň, boli pripravené aj v rokoch 1974, 1976, 1978 a 1986.

Umelec, ani autor myšlienky Silvestrovských vernisáží vraj v tomto dátume žiadnu symboliku neľadali...

Silvestrovské vernisáže v rokoch 1987–2015

Dodnes neprerušená tradícia každoročných výstav na Silvestra sa datuje od roku 1987, keď bol – pri príležitosti 100. výročia narodenia Teodora Jozefa Moussona – verejnosti sprístupnený výber z tvorby tohto „malíara zemplínskeho ľudu a slnka“.

Odvtedy mali návštevníci možnosť spoznať a obdivovať množstvo diel viacerých domácich i zahraničných profesionálnych aj amatérskych umelcov – maliarov, sochárov či dizajnérov.

V rokoch 1988 až 1991 boli prezentované ďalšie diela Jozefa Saloňa, ako aj tvorba amatérskych výtvarníkov pod názvom „Výtvarný december“.

Zaujímavou bola tiež autorská výstava diel trebišovského maliara Štefana Bubána – umelca, reprezentujúceho región Zemplína prostredníctvom svojej tvorby na výstavách doma i v zahraničí.

Projekt s názvom „Návraty“ zas v roku 1992 predstavil tvorbu prešovských výtvarníkov so vzťahom k Zemplínu.

O rok neskôr ponúklo Zemplínske múzeum svojim návštevníkom

výstavu „A.K.O. – akvarel, kresba, obrazy“ – výber z tvorby Andreja Smoláka (rodáka zo Stariny, spoluzakladateľa a riaditeľa Galérie MIRO Berlín – filiálka Snina).

Obdobie rokov 1994 až 1998 sa nieslo v znamení prezentácie umelecky silnej a zároveň rozmanitej tvorby zemplínskych maliarov. Konkrétne išlo o výstavy Ľudmily Lakomej – Krausovej, Štefana Makaru, Jozefa Jackaniča, Štefana Bubána a Jozefa Saloňa.

Maliarsky svet Václava Benedikta (Česká republika), Vladimíra Krátkeho (Slovensko), Ziny Shapiro (Izrael) a Andreja Smoláka (Slovensko), plný farieb a línií, zas predstavila výstava

Vernisáž v roku 1976 – J. Saloň

Vernisáž v roku 1997 – Š. Bubán

„Obrazy“ v roku 1999 (pripravená bola v spolupráci s Galériou MIRO Snina – Praha – Berlín).

Tradičná Silvestrovská vernisáž v roku 2000 otvorila výstavu „Iné podoby“ – ukážku tvorby košických umelcov, výtvarníkov dvoch generácií, Hany Bačovej, Adriana Baču, Vladimíra Broniševského a Jozefa Haščáka.

Prvý rok nového milénia zavŕšilo 31. decembra 2001 slávnostné sprístupnenie výstavy „Obrazy“ autora Rudolfa Krivoša – bratislavského maliara, významnej osobnosti slovenského výtvarného umenia, člena Skupiny Mikuláša Galandu.

O rok neskôr zaujala kultúrnu verejnosť jubilejná autorská výstava „Aspekty emócií“ maliara východoslovenskej krajiny Štefana Bubána.

Zemplínske múzeum v roku 2003 uviedlo výstavu „Muzikálne metamorfózy“ bratislavského umelca Pavla Potočeka, tvoriaceho v duchu kubizmu.

V roku 2004 múzeum pripravilo, v spolupráci s Galériou US Steel Košice, výstavu „Z ateliérov“, kde boli prezentované diela košických maliarov Dušana Baláza, Ervína Brauna, Vladimíra Dovičáka, Pavla Kvoriana a Ladislava Škovrana.

Výstava „Maliar“ v roku 2005 predstavila obrazy Stanislava Bubána, ktorého tvorba je úzko spätá s termími postmoderna, transavantgarda či divoká maľba.

Nasledujúca Silvestrovská vernisáž otvorila autorskú výstavu Mikuláša Lovackého (malíara, grafika, reštaurátora a dlhoročného pracovníka i riaditeľa Šarišského múzea v Bardejove) s názvom „Email, smalt“.

Štefan Bubán – maliar neuveriteľnej vitality a umeleckej invencie – sa opäť prezentoval v roku 2007, a to na výstave „Maľba“, usporiadanej pri príležitosti 75-ročného jubilea autora.

Vernisáž v roku 1994 – Ľ. Lakomá – Krausová

Vernisáž v roku 2011 – T. J. Mousson

Ďalšia výstava, sprístupnená v posledný deň roka, bola venovaná tvorbe akademického sochára a dizajnéra Jána Leška – rodáka zo Zemplína, pôsobiaciho v Trebišove.

„Z trinástej komnaty“ – tak znel názov výstavy v roku 2009, na ktorej mohla verejnosť vidieť diela, dovtedy uložené v depozitárnych priestoroch múzea.

Výber zo zbierok Galérie umelcov Spiša v Spišskej Novej Vsi pod názvom „Krajina Spiša“, dokumentujúci vývoj tamojšej krajinomaľby, si mohli návštevníci michalovského múzea pozrieť v roku 2010.

V roku 2011 Zemplínske múzeum pripravilo mimoriadne atraktívnu výstavu „Teodor Jozef Mousson – výber z tvorby“, pozostávajúcu nielen z vlastných diel, ale aj obrazov, ktoré majú v zbierkach viacerých slovenských galérií a múzeí (Slovenská národná galéria v Bratislave, Galéria mesta Bratislava, Šarišská

galéria v Prešove, Tatranská galéria v Poprade, Východoslovenské múzeum a Východoslovenská galéria v Košiciach).

O rok neskôr bolo na výstave „Zemplínske meditácie“ prezentované celoživotné fotografické dielo Mikuláša Jacečka (múzeum ju pripravilo v spolupráci s Domom Maticе slovenskej v Michalovciach a Vinianskym obecným múzeom a galériou).

Výstava Andreja Smoláka s názvom „Trinásta komnata“ v roku 2013 (realizovaná bola spolu s Galériou Andrej Smolák Snina) sa zas niesla v znamení troch výročí – 50-ročného jubilea autora, 20. výročia vzniku Galérie Andrej Smolák Snina a 20. výročia jej spolupráce so Zemplínskym múzeom v Michalovciach.

Pred rokom mali návštevníci možnosť vidieť – v priestoroch hlavnej kaštieľskej budovy (tá už bola bez expozícií, pripravená na rekonštrukciu) – výstavu „Šľachtický portrét“. Konkrétne išlo o kolekciu 25 obrazov – portrétov predstaviteľov rodu Sztrayovcov a ich príbuzných, vytvorených v rozmedzí rokov 1725 až 1930, zo zbierok michalovského múzea, ktorú ešte dopĺňali šľachtické portréty (diela z rokov 1727 – 1910), zapožičané Východoslovenským múzeom v Košiciach, a obrazy z konca 18. až polovice 19. storočia zo zbierok Krajského múzea v Prešove.

Silvestrovská vernisáž 2015

Aktuálna výstava „Krajinárske impresie zo Zemplína“ je po prvý raz v histórii inštalovaná mimo priestorov múzea, a to kvôli rozsiahlej rekonštrukcii kaštieľa. V Zemplínskom osvetovom stredisku sú prezentované krajinomaľby prevažne východoslovenských umelcov zo zbierok Zemplínskeho múzea. Ide o výber diel z výstavy, ktorá bola realizovaná v prestížnej užhorodskej ILKO GALLERY v termíne od 20. novembra do 14. decembra 2015 – v čase rokovania Fóra európskych hraničných dialógov (organizoval ho Úrad vlády SR v spolupráci s Generálnym konzulátom SR v Užhorode – iniciátorom tejto prezentácie slovenského výtvarného umenia).

Netradičná tradícia Silvestrovských vernisáží postupne získala na prestíži. Ambíciou pracovníkov Zemplínskeho múzea je minimálne uchovať tento status a neustále ponúkať kultúrnej verejnosti – tak ako v minulosti – iba to najlepšie z oblasti výtvarného umenia.

*Mgr. Dana Barnová
historička umenia*

Rozhovor s PaedDr. Martinom Molnárom,

historikom Zemplínskeho múzea a kronikárom mesta Michalovce, o oficiálnej návšteve rodiny Sztárayovcov v Michalovciach a o vydaní publikácie s názvom Rod Sztáray a Michalovce

Minulý rok (2014) bol označovaný aj ako „Rok sedmičiek“. Michalovce si vtedy – okrem iného – pripomenuli i 770. výročie prvej písomnej zmienky.

Zavŕšením série podujatí bol slávnostný galaprogram v Mestskej športovej hale dňa 31. októbra 2014, kde popri známých osobnostiach z oblasti kultúry a umenia, spätých nejakým spôsobom s Michalovcami, vystúpil tiež Péter Sztáray – predstaviteľ tohto rodu (ďalší jeho členovia, ktorí navštívili mesto aj okolie, sedeli v hl'adisku) a vyslanec Maďarska pri organizácii NATO.

1. S rodom Sztárayovcov sa dnes stretávame skôr v historických článkoch a publikáciách. O koho teda išlo?

Sztárayovci predstavovali popredný šľachtický rod, pôsobiaci najmä v regióne dnešného Zemplína. Išlo o jednu z vetiev šľachtického rodu pánov z Michaloviec, ktorá si v stredoveku svoje rodové sídlo – najprv kúriu, neskôr prestavanú na kaštieľ – zriadila v obci Staré. Po vymretí ostatných vetiev rodu sa Sztárayovci od 18. storočia stali najvýznamnejšou šľachtickou rodinou v Michalovciach a okolí. V uvedenom storočí získali najskôr barónsky a následne i grófsky titul. Zastávali tiež významné úrady v rámci celej krajiny. Okrem toho postavili, resp. prebudovali množstvo dôležitých objektov – napr. kostolov, zaslúžili sa aj o rozvoj školstva či zdravotnej starostlivosti.

2. Verejnosť sa tiež zaujíma o žijúcich potomkov tejto rodiny. Z ktorej vetvy pochádzajú pokračovatelia rodu, ktorí navštívili Michalovce a okolie?

Žijúci potomkovia grófskeho rodu Sztárayovcov pochádzajú zo starianskej, nie z michalovskej vetvy – tá vymrela ešte v 19. storočí. Ich predkovia postavili napr. kostol v Starom a Oreskom, prebudovali tiež starianský kaštieľ. Priamy predok žijúcich potomkov, gróf Tasilo Sztáray (1870 – 1944), sa narodil v tibavskom kaštieli a v dospelosti vlastnil kaštieľ vo Verpeléte (Maďarsko). Do Michaloviec prišli členovia rodín jeho vnučiek Mariky a Zuzany. Najvýznamnejší predstaviteľ tohto rodu – ambasádor Péter Sztáray, syn Zuzany, sa pôvodne volal Rakovszky (nie je to grófska rodina), ale z úcty k tradícii a predkom si svoje priezvisko zmenil na Sztáray. Nemá však právo používať grófsky titul – ten patril iba členom rodiny Sztárayovcov.

3. Návšteva Sztárayovcov v Michalovciach v jeseni 2014 bola prvá oficiálna. Ako ju prijala tunajšia verejnosť?

Príchodu Sztárayovcov do Michaloviec predchádzala dlhšia príprava. Participovalo na nej mnoho ľudí (konkrétne možno spomenúť Mgr. Natáliu Slaninkovú – vedúcu organizačného odboru Mestského úradu v Michalovciach), viacerí z nich nezištne – jednoducho, na túto návštevu sa tešili. Samozrejme, existovali i obavy z toho, ako členov rodiny prijme verejnosť. Stále sú totiž ľudia, ktorí šľachtu vnímajú ako tú vrstvu, pre ktorú musel obyčajný človek pracovať a slúžiť. Vzťah šľachty a ostatného obyvateľstva nebol určite jednoduchý a mal svoje špecifiká. Najmä pri návšteve okolitých obcí sme sa strachovali, či nedôjde k nejakému ojedinelému incidentu. Ľudia však členov rodiny vnímali a prijímali pozitívne. Kostoly boli plné, a to bez nejakej veľkej propagácie – ľudia sem prišli alebo zo zvedavosti, alebo z úcty k nim. Péter Sztáray raz úsmevne podotkol, že sa cítili ako nejaké filmové hviezdy...

4. Sztárayovci sem ale neprišli prvýkrát...

Nie, boli tu aj predtým, ale neoficiálne. Na žiadosť grófkou Eltz, rodenej Széchényi, som po Zemplínskom múzeu sprevádzal skupinu asi 40 ľudí – išlo o členov rodiny Sztárayovcov a ich príbuzných, ktorí cestovali po významných miestach, spätých s týmto rodom. Stretol sa s nimi i súčasný, ako aj predchádzajúci riaditeľ múzea – michalovský kaštieľ totiž patril ich predkom. Navštívili tiež pohrebnú kaplnku na Hrádku, kde ich privítal súčasný michalovský rímskokatolícky dekan.

5. Počas oficiálnej návštevy tu Sztárayovci pobudli 3 dni. Ktoré momenty boli najsilnejšie?

Nezabudnuteľných momentov bolo niekoľko. Spomenúť možno vystúpenie Pétra Sztárayho – v sprievode primátora mesta Viliama Zahorčáka – v rámci piatkového galaprogramu „Slávni rodáci mestu“ pri príležitosti 770. výročia prvej písomnej zmienky o Michalovciach, ktoré bolo ocenené dlhým potleskom divákov. Potom tu bola sobotňajšia svätá omša v kostole v Oreskom a následná návšteva starianskeho kostola, vystavaného v 19. storočí Sztárayovcami, sprevádzaná spontánnym potleskom prítomných. Celkovo možno konštatovať, že ľudia prejavili veľkú mieru tolerancie a svoju kultúrnosť.

6. Oslavy 770. výročia prvej písomnej zmienky o Michalovciach zrejme neboli jediným dôvodom návštevy Sztárayovcov...

Dôvodov bolo, samozrejme, viac – „dušičkový čas“ a uctenie si miest posledného odpočinku ich predkov, účasť na slávnostnom uvedení knihy s názvom Rod Sztáray a Michalovce v priestoroch Zemplínskeho múzea či návšteva miest, spätých s ich rodom (kaštieľ, farský kostol a kaplnka na Hrádku v Michalovciach, kostol a kaštieľ v Starom a kostol v Oreskom).

7. Ako sa rodila publikácia Rod Sztáray a Michalovce?

Myšlienka vydať túto knihu sa zrodila v úzkom kruhu súčasných i bývalých múzejníkov. Okrem mňa ako historika Zemplínskeho múzea išlo o Ing. Vladimíra Sekelu (bývalého riaditeľa) a Mgr. Mikuláša Jágera (predchádzajúceho muzeálneho historika), tento zámer podporil aj súčasný riaditeľ Mgr. Maroš Demko. Samotné vydanie publikácie by však nebolo možné bez osobnej angažovanosti a podpory primátora Viliama Zahorčáka i mestského zastupiteľstva. Autorsky sa na nej podstatnou mierou podieľala archivárka a historička Mgr. Alena Mišíková, PhD. – rodáčka z Michaloviec, prispel som tiež ja, riaditeľ múzea a historička umenia Mgr. Dana Barnová (tvorba knihy nakoniec trvala 5 rokov), úlohy lektora sa zhostil jazykovedec prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., recenzentmi boli archivárka a historička doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, PhD., historik doc. Ján Adam, PhD. a múzejníčka PhDr. Lýdia Gačková. Pôvodne prísne vedecké texty sme po vzájomných konzultáciách upravili do popularizačnej podoby. Do prípravy knihy sa osobne vložil aj Augustín Rosa – majiteľ banskobystrického vydavateľstva PRO, s. r. o. Do tlače nakoniec išla ôsma verzia publikácie. A výsledok? Naozaj reprezentatívna knižná publikácia – taká, akú si Sztárayovci určite zaslúžia...

Ambasádor Péter Sztáray (v strede) s farárom Jánom Čechom-Špirekom a historikom Martinom Molnárom v rímskokatolíckom kostole v obci Staré

8. Čo v nej nájdeme?

Spomínaná publikácia má 14 kapitol – 12 historických, 1 etnografickú (spomienky) a 1 umelecko-historickú. Rod Sztárayovcov je tu spracovaný od obdobia stredoveku po rok 1944 – samozrejme, so zacielením na jeho pôsobenie v Michalovciach. Okrem faktografických údajov kniha obsahuje i zaujímavé „vedľajšie informácie“ – napr. o istom manželskom spore v rodine, ktorý musela riešiť až panovníčka Mária Terézia či o výchove detí v rodine grófa Alexandra Sztárayho v prvej polovici 20. storočia.

9. Aké sú ohlasy na knihu zo strany odbornej či laickej verejnosti?

Publikácia bola v roku 2015 prihlásená do súťaže o najkrajšiu knihu Slovenska – síce nevyhrala, ale jej vizuál hodnotili veľmi vysoko. Uverejnené boli tiež recenzie v odborných historických časopisoch, ktoré vyzneli pozitívne. Zväčša kladne sa vyjadruje aj laická verejnosť – dostali sme tiež gratulačné pohľadnice. Úspešné boli aj verejné prezentácie, spojené s podpisovaním kníh. Isté otázky, ktoré sa v súvislosti s publikáciou občas objavujú, sa snažíme včas a dostatočne zodpovedať. A Sztárayovci vykonávajú potrebné kroky, aby mohli vydať knihu v maďarskom jazyku.

10. Zemplínske múzeum – bývalé sídlo šľachtickej rodiny Sztárayovcov – prechádza v súčasnosti komplexnou rekonštrukciou. Zmeny sa dotknú i samotných expozícií. Bude nejaká venovaná aj spomínanému rodu?

O umiestnení, tematickom zameraní a vzhľade jednotlivých expozícií sa stále diskutuje. Snahou je však prezentovať kaštieľ ako šľachtické sídlo – viac, než to bolo doteraz. O rekonštrukciu sa zaujímajú aj Sztárayovci. Mimo chodcom, rodina kladne hodnotí to, aká je starostlivosť o objekty, ktoré postavili ich predkovia.

Zhovárala sa Mgr. Mária Fuchsová

PREDSTAVENIE ETNOGRAFICKEJ ZBIERKY ZEMPLÍNSKEHO MÚZEA V MICHALOVCIACH S DÔRAZOM NA ĽUDOVÉ UMENIE

ČO PEKNÉ SA VYRÁBALO NA ZEMPLÍNE...

Čo všetko musel ovládať prastarý otec, aby zabezpečil jedlo pre rodinu? Čo všetko musela vedieť urobiť prababka, aby si rodina mala čo obliecť? Ako si naši predkovia skrášľovali bývanie?

Odpovede na tieto, aj iné otázky môžeme nájsť v múzejných zbierkach.

Etnografický (národopisný) zbierkový fond Zemplínskeho múzea v Michalovciach obsahuje predmety, dokumentujúce pôvodný spôsob života obyvateľov Zemplína, remeselnú výrobu i spoločenskú kultúru. Niektoré z výrobkov používame dodnes, iné sú zas kolektívnej pamäti už zabudnuté.

Časť artefaktov je pre návštevníkov zaujímavá hlavne kvôli historickej hodnote. Ukazujú, ako sa žilo, v čom bol život predchádzajúcich generácií iný ako je ten dnešný. Pre dávnych užívateľov to však boli jednoducho pomôcky pri práci, bežné užitočné veci, akými sú pre nás dnes napr. mobily. Po doslúžení alebo nahradení novším, často technicky dokonalejším nástrojom tomu pôvodnému končí „úžitkové obdobie“. Iba pomerne malá časť spomínaných praktických predmetov sa potom dostáva do múzei.

Počas existencie Zemplínskeho múzea odborní pracovníci získavali alebo ucelené kolekcie nástrojov či výrobkov zemplínskych remeselníkov, alebo samotné domáce výrobky. Výrazné zastúpenie – aj veľkosťou – má pritom náradie gazdov, vinárov a rybárov.

Môžeme sa tiež zamyslieť, čo z nášho súčasného života je v podobnom postavení „bežnej veci“, čo dobre ilustruje náš spôsob života...

Ďalšiu časť etnografickej zbierky tvoria predmety, ktoré okamžite upútajú pohľad návštevníka, a to svojím spracovaním. Tvorca akoby už pri výrobe myslel aj na estetické pôsobenie. Artefakt mohol vzniknúť i kvôli tomu, aby do života vniesol krásu – ako v prípade tzv. ľudového umenia.

V priebehu 20. storočia sa zameranie niektorých remesiel výrazne posunulo od výroby úžitkových vecí k ľudovému umeniu. Veľa tradičné používaných výrobkov – napr. hlinený či drevený kuchynský riad – ľudia prestali používať na pôvodné účely a tanieri, misky alebo hrnce majú „čestné miesto“ vo vitrinách, prípadne sú vyhradené na sviatočné použitie.

Spomínaný „prechod“ je v múzeu zdokumentovaný pri tkáčstve, hrnčiarstve, rezbárstve a pastierskom umení. Staršie úžitkové predmety sa pritom stali vzorom pre novších tvorcov. Títo súčasní remeselníci, žijúci inak ako ich predchodcovia, teda čerpajú z motívov, výrobných techník a výtvarného cítenia „úžitkovej“ generácie.

Odev a textil

Denné používanie odevu vyvoláva v človeku, popri pocite užitočnosti, aj snahu zapáčiť sa. Jeho výzdoba zároveň odráža význam, „sviatočnosť“ situácie, spoločenské postavenie nositeľa, ale tiež estetické hodnoty celého spoločenstva. Obľechenie začleňuje človeka medzi „svojich“ a odlišuje ho od „cudzích“.

Naše územie je bohaté na rozmanitosť vzorov a ornamentov – väčšinou geometrických, nachádzajú sa tu však aj výrazne štylizované rastlinné či zvieracie motívy.

Veľké ozdobné plochy domácich textílií – obrusov, obliečok alebo plachiet – boli často tvorené už pri tkaní plátna. Požadovaný vzor vedeli pritom dosiahnuť iba šikovné tkáčky, a to striedaním rôznych nití.

Pri novších výrobkoch sa uplatňovala i farebná výšivka, čipka a pripravené prvky.

Plátno tkali a zdobili ženy v domácnostiach hlavne v zimnom období. Okrem estetického cítenia zároveň preukazovali aj svoju zručnosť a šikovnosť.

Hrnčiarstvo

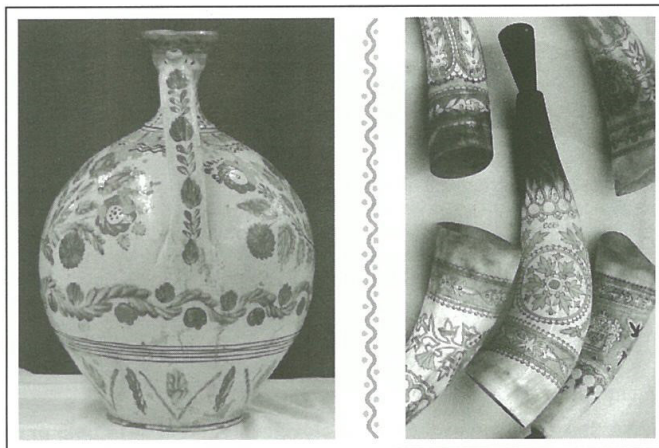
Tvárnú hlinu ľudia odpradáva formovali do tvarov rôznych nádob, sošiek, reliéfov, príveskov či ozdôb.

Spôsob zhotovenia a vypálenia hlineného výrobku tiež ovplyvňoval jeho vzhľad a pôsobenie – vypaľovaním v silne dymiacom ohni dosahovali hrnčiari matne sivú až čiernu farbu (išlo o tzv. zadymovanú keramiku), hľadanie kameňom zas vytvorilo lesklé plochy a vzory.

Vylepšenie vlastností nádob glazúrou zároveň znamenalo i zmenu farebnosti. Pomerne ľahko dostupná zelená glazúra bola pritom obľúbená v celej strednej a západnej Európe od 15. storočia.

Rôzne hlinky vytvárali po vypálení rôznu farebnosť, čo s obľubou využívali hrnčiari na zatriktívnenie svojich výrobkov. Na prelome 19. a 20. storočia sa na Zemplíne rozšírila výzdoba na svetlom podklade, a to hlavne pri sviatočnom riade.

Na pozdišovskom panstve malo hrnčiarske remeslo najmenej 600-ročnú tradíciu. Zmena zamerania výroby – z úžitkových nádob na dekoratívnu keramiku – súvisela najmä s vplyvom Ústredia ľudovej umeleckej výroby (ULUV) a so založením hrnčiarskeho družstva v roku 1947. V tomto období sa na pozdišovskú keramiku dostal i dnes obľúbený

motív „karički“. „Karičkovu“ keramiku pritom najviac preslávil hrnčiarsky majster Michal Parikrupa – Šipar (1909 – 1995), ktorého výrobky boli vystavované po celom svete, napr. aj na výstavách EXPO. Práve jeho dielo tvorí významnú časť zbierkového fondu Zemplínskeho múzea.

Rezbárstvo

Drevo ako ľahko dostupný materiál slúžilo na výrobu nástrojov, náradia, nábytku, ako aj na stavbu obydlií. Už svojou prirodzenou štruktúrou pôsobí pekne, preto i výrobky z neho majú estetický rozmer.

Misky, lyžice, lyžičníky, tkáčske náradie či nábytok boli vyrábané najmä ako úžitkové predmety, poskytovali však dostatok priestoru i na výzdobu – ornamentálnu alebo figurálnu.

Drevo tiež umožňuje zhotoviť nové „výtvary“. Zbierky Zemplínskeho múzea tak obsahujú aj drevené sošky, reliéfy či kompozície od Pavla Šarišského, Jozefa Porchinčáka, Tibora Galgóczyho a Jána Krajčího.

Pastierske umenie

Väčšina ľudí spája pastierstvo so stredoslovenskou kultúrou – s valchami a bačami na salašoch, s črpákmi a fujarami. Pastieri sa ale prejavovali svojím vlastným spôsobom i v našom regióne.

V najväčšej miere sa zachovali výrobky z rohoviny, a to z juhu Zemplína a bývalej Užskej župy (okolie Veľkých Kapušian). Voľné chvíle pri pasení dobytku tu pastieri využívali na výrobu a zdobenie vlastnej výbavy – trúb, pohárov, soľničiek, bičov, palíc, káps alebo zvoncov. Uvedené predmety krásili ornamentmi či idealizovanými scénami zo svojho života.

Výber materiálov bol podmienený dostupnosťou. Základ preto tvorila rohovina, koža a drevo. Výrobky z rohoviny zdobili starší majstri najmä rytím a vyrezávaním vrúbkov podľa požadovaného motívu.

Po dlhoročnom zbieraní a výskume zdobených pastierskych predmetov sa pokračovateľom tejto tradície stal Tibor Galgóczy (1923 – 2006).

Mgr. Jozef Hrabovský
etnológ

ŠAKAL na Zemplíne

Do prírodovednej zbierky Zemplínskeho múzea v Michalovciach pribudol v roku 2001 pozoruhodný exponát – šakal zlatý. Konkrétne išlo o samca, ktorého ulovil poľovník v chotári obce Leles na juhu Zemplína. V uvedenom čase bol spozorovaný ešte jeden kus – zrejme samica z páru. Prvú informáciu o tom priniesol Š. Danko, vtedajší zoológ múzea.

Šakal (*Canis lupus minor*) obýva juhovýchod Európy, Blízky východ, severnú a severovýchodnú Afriku i južnú Áziu. Nepatrí k našim pôvodným druhom, hoci staršia literatúra uvádza, že v minulosti sa na našom území nachádzal (v Uhorsku bol zaznamenaný v 19. storočí, a to s rozšírením až po oblasť Neziiderského jazera). Predpokladá sa, že dobový ľudový názov „trstinový vlk“ alebo „krovinový vlk“ označoval práve šakala.

Šakal zlatý (*Canis aureus*) predstavuje druh z čeľade psovitých, teda ide o psovité šelmu o niečo väčšiu ako liška (poznáme pritom až 13 poddruhov šakala zlatého). Dĺžku tela má 65–80 cm, dĺžku chvosta 22–30 cm a výšku 45–50 cm. Dospelý jedinec dosahuje hmotnosť do 15 kg, ale aj viac. Základná farba srsti je zlatožltá, na chrbte prechádza do tmavého pásu. Hlava a krk môžu byť žltočervené, hrdlo a brucho až biele.

Niektorí odborníci (napr. P. Hell, 1995) sa domnievajú, že šakal žil v minulosti i na Slovensku, predovšetkým v oblasti Podunajskej nížiny, možno aj inde.

Tento exotický druh bol však pre našu verejnosť takmer neznámy. Medzi faunu Slovenska ho zaradili až po roku 1947, keď profesor Feriác rozoznal v zberni kožušín v Bratislave 4 šakalie kože, dodané zo Žitného ostrova – konkrétne išlo o kožu dospelého jedinca a kožušiny 3 mladých kusov (v zberni sa pritom domnievali, že sú to krížence lišky a domáceho psa).

Jestvuje niekoľko anatomických znakov, podľa ktorých je možné odlišiť šakala zlatého od lišky, vlka alebo psa. Najspôhlivejší rozpoznávací znak predstavuje zrastená strana brušiek dvoch prostredných prstov, čo je markantné najmä na hrudných končatinách.

Novodobý výskyt šakala zlatého na Slovensku možno zaradiť do troch časových etáp. Prvú predstavuje obdobie pred uzákonením ochrany tohto druhu v roku 2001, druhú doba jeho ochrany do roku 2009 a tretiu súčasné obdobie – po uzákonení doby jeho lovu.

Z etapy pred 1. júlom 2001, keď šakal nebol zaradený medzi poľovnú zver v zmysle legislatívy, pochádzajú 4 potvrdené úlovky. Prvý doložený údaj je z východného Slovenska – v jari 1989 bol jeden kus ulovený v oblasti Potiskej nížiny, konkrétne pri Čiernej nad Tisou, na okraji trstinového porastu močiara (informoval o tom A. Mošanský v roku 1995). Druhý údaj pochádza z roku 1995, keď šakala zastreli pri Zlatne v okrese Nitra. V roku 1996 ulovili ďalšieho jedinca pri Gabčíkove a o rok neskôr štvrtý kus pri Kamenných Kosiňách v okrese Veľký Krtíš.

V poslednom období, konkrétne v roku 2013, bol zaznamenaný úhyn šakala zlatého v okrese Humenné (Národný park Poloniny), v roku 2014 našli uhynutý kus pri Brekove, na komunikácii v blízkosti kameňolomu, v tom istom roku poľovníci monitorovali šakalí pár i v katastroch obcí Petrovce nad Laborcom a Nacina Ves. Na chovateľskej poľovníckej prehládke v roku 2015 boli zas predložené 4 lebky šakalov, ulovených v roku 2014–2 pochádzali z okresu Trebišov a 2 z okresu Michalovce.

Dnes už možno jednoznačne potvrdiť výskyt šakala zlatého na území Slovenska, vrátane regiónu Zemplína. Jeho expanzia je pravdepodobne spôsobená zvyšovaním početnosti populácie na Balkánskom polostrove, aj v susednom Maďarsku (tu sa každoročne ulovia desiatky kusov). Ďalšou príčinou jeho migrácie a zvyšovania stavov v Európe môžu byť i klimatické zmeny. Zvýšenie početnosti šakala zlatého sa postupne môže dostať aj do konfliktu s poľovníckym obhospodarovaním niektorých druhov zveri a ochranou autochtónnych živočíchov. V budúcnosti tak bude dôležité priebiežne monitorovať jeho vplyv na pôvodné druhy zvierat.

Pre ľudí nie je šakal zlatý vôbec nebezpečný – podobne ako liška sa živí iba drobnými hrabošmi a zdochlinami.

Ing. Tibor Vongrey
zoológ

Archeologická mapa Michaloviec opäť bohatšia

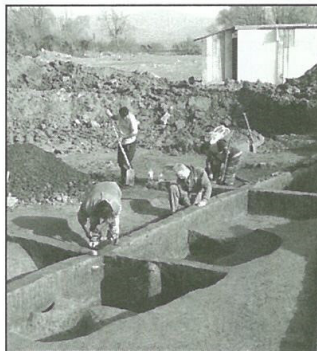
Na mapu Michaloviec pribudlo v uplynulých rokoch viacero nových prebádaných archeologických lokalít. Cenné doklady o najstaršom osídlení mesta priniesli najmä výskumy pod Hrádkom, slovanské osídlenie v katastri zas dokumentujú nálezy pri michalovskom obchodnom dome Tesco. O niektorých lokalitách sa v prostredí odbornej verejnosti vedelo už predtým, viacero zaujímavých objektov bolo odkrytých až pri súčasných stavebných aktivitách.

Počiatky archeologického výskumu Michaloviec, realizovaného profesionálnymi pracovníkmi, siahajú do polovice 20. storočia. Na území mesta išlo predovšetkým o výrazný kopec Hrádok. Táto prírodná dominanta – najmä jej južný a juhovýchodný svah – predstavuje na teritóriu Michaloviec najvýznamnejšie miesto jednak z hľadiska počiatkov osídlenia mesta, jednak z pohľadu jeho ďalšieho vývoja.

Stavebná činnosť tu vyvolala už v rokoch 1957 – 1958 potrebu realizácie archeologického výskumu, počas ktorého boli zachránené bohaté žiarové hroby z doby železnej. Výskumné aktivity Zemplínskeho múzea v Michalovciach a Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied (SAV) v Nitre v 60. rokoch 20. storočia sa zas sústredili hlavne na záchranu neolitických objektov.

Neolitické sídlisko

Poloha Hrádku – pri toku Laborca, prítomnosť surovín a dostupnosť obživy podmienujú vznik pomerne rozsiahlej neolitickej osady, ktorá nateraz predstavuje najstaršiu sídliskovú jednotku na území mesta. Ľud kultúry s východnou lineárnou keramikou sa tu zdržiaval už v 6. tisícročí pred našim letopočtom (p. n. l.). I napriek tomu, že o význam osady tušili mnohí bádatelia, zaoberajúci sa neolitom,

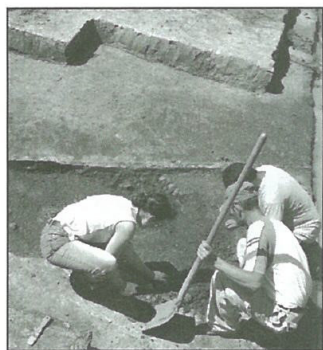

dlhoročný zákaz vstupu do nezastavaného priestoru na pravej strane cestnej komunikácie Michalovce – Humenné bránil realizáciu archeologického výskumu. Až po sprístupnení miesta, v čase stavebných prác na novovznikajúcom sídlisku individuálnej bytovej výstavby (IBV) pri Hrádku, boli preskúmané početné, prevažne neolitické sídliskové objekty. Rozsiahly záchraný archeologický výskum vykonávali pracovníci spoločnosti Archeológia Zemplín, s. r. o. Michalovce pod vedením autorky článku, a to v období od januára do októbra 2008. Spolu preskúmali vyše 50 zahlbených sídliskových objektov z obdobia praveku a stredoveku. Do neolitu bolo zaradených

takmer 30 sídliskových jednotiek. Niektoré neolitické objekty mali obytno-hospodársky charakter, iné boli označené ako hospodárske jamy – zásobnicové, skladové, výrobné či odpadové. Zopár pomerne hlbokých neolitických objektov slúžilo zrejme ako hliniská a následne ich využili na iné účely. Útvary, datované do obdobia stredoveku (11. – 13. storočie), zas predstavovali zväčša hospodárske a zásobnicové jamy.

Vo výplni neolitických objektov sa často nachádzali prekvapivé, ba až unikátne nálezy. Najpočetnejšiu skupinu pamiatok tvorili keramické fragmenty z rôznych nádob. Popri veľkom množstve nezdobených črepov sa tu objavovali aj zlomky s rytou a plastickou výzdobou, pomerne bohatý bol i súbor fragmentov nádob, zdobených čiernomaľovaným ornamentom. Do skupiny **unikátnych nálezov** nepochybne patria viaceré hlinené **ľudské plastiky** – doklady výtvarného prejavu tunajšieho obyvateľstva. V niektorých objektoch sa tiež nachádzali zaujímavé drobné keramické ozdoby – koráliky z náhrdelníka, zlomky náramkov, závesky i hlinené predmety (kolieska či lyžičky).

pokračovanie na str. 6

Archeologická mapa Michaloviec opäť bohatšia

dokončenie zo str. 5

Početné boli aj nálezy štiepanej, prevažne obsidiánovej industrie, hladené kamenné predmety zastupovali sekerky. Vo výplni objektov sa ojedinele nachádzali i zlomky zmotierok, zvieracie kosti a mazanica.

Sídliisko z doby bronzovej

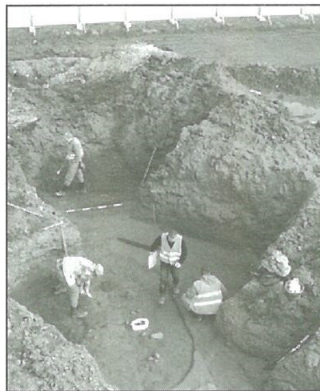
Z uvedeného významného obdobia praveku boli v priestoroch Hrádku do roku 2004 evidované iba ojedinelé nálezy keramiky a 2 výraznejšie súbory archeologických pamiatok – hromadné nálezy bronzových predmetov. K podstatnému zvýšeniu počtu náleзов sídliskového charakteru došlo po ukončení záchranného archeologického výskumu vo vyššie spomínanom roku, ktorý realizovalo Zemplínske múzeum na západnom svahu Hrádku. Počas výstavby cestnej komunikácie pre vznikajúce sídlisko IBV boli v tomto priestore preskúmané aj 2 sídliskové objekty, datované do doby bronzovej. Z kultúrnej výplne jedného z nich sa podarilo vyzdvihnúť bohatý súbor keramických náleзов. Stovky fragmentov pochádzali z početných nádob rozmanitého tvaru – niektoré sa na lokalite Michalovce objavili po prvýkrát. Uvedené objekty možno potvrdzujú prítomnosť väčšieho sídliska z doby bronzovej na týchto miestach. Budúci archeologický výskum by mohol priniesť ďalšie doklady osídlenia v podobe nových sídliskových objektov a keramických, kovových či iných náleзов.

Osada Slovanov

Iný významný priestor, teraz už z hľadiska poznania slovanských dejín Michaloviec, sa nachádza v južnej časti mesta, na pravo-brežnej terase Laborca, v polohe Široké – na miestach, kde predtým neboli evidované žiadne archeologické nálezy. Prvé objekty tu objavili až v roku 2003, pri výstavbe Hypermarketu Tesco. Počas spoločného záchranného výskumu Archeologického ústavu

SAV v Nitre a Zemplínskeho múzea v Michalovciach sa preskúmalo 8 zahlbených objektov z obdobia včasného stredoveku. Išlo prevažne o sídliskové jamy obdĺžnikovitých, oválneho, kruhového a nepravidelného tvaru. V niektorých sa zistila aj prítomnosť jednoduchého kamenného ohniska, umiestneného pôvodne v strede, resp. pri jednej zo stien. Z objektov sa vyzdvihli hlavne fragmenty hrncovitých nádob, ktoré boli zdobené rytými vodorovnými líniami a vlnovkami. Inventár dopĺňali prasleny, kamenné brúsiky, v jednom prípade i zlomok neurčitého železného predmetu. Zahlbené sídliskové objekty bolo možné charakterizovať ako hospodárske stavby a zariadenia (sklady, komory, zásobárne a pod.).

Neskôr, v rokoch 2009 a 2010, boli počas záchranného archeologického výskumu pri výstavbe komplexu obchodného centra východne od areálu Tesca odkryté ďalšie objekty. Pracovníci spoločnosti Archeológia Zemplín, s. r. o. tu identifikovali a preskúmali 29 archeologických objektov z obdobia stredoveku. Odkryté boli väčšie sídliskové útvary oválno-elpisovitého pôdorysu, kde sa vyskytoval hlavne črepový materiál, brúsiky, mazanica a kamene. Uvedené objekty zrejme plnili funkciu sezónnych príbytkov. Nachádzalo sa v nich i pomerne veľké množstvo zvieracích kostí. Južne od stavby predajne so športovými potrebami bol zistený pomerne veľký objekt približne kruhového tvaru, ktorý spolu s ďalšími tromi podobnými útvarmi radíme do skupiny väčších zásobných jám (možno išlo o silá). Ďalšie sídliskové objekty menších rozmerov (niektoré pomerne plytké) sa radia do skupiny hospodárskych objektov, neskôr mohli slúžiť aj ako odpadové jamy na sídlisku. Z hľadiska datovania sa všetky spomínané útvary dajú zaradiť – hlavne na základe keramického materiálu – do obdobia včasného stredoveku, do 9. – 10. storočia, niektoré i do 11. storočia. Ďalší

skupinu útvarov, preskúmaných na lokalite, predstavujú tzv. pražiacie jamy, resp. pece. Funkcia týchto objektov bola nepochybne výrobo-hospodárska.

Pri záchranných archeologických výskumoch, realizovaných v rokoch 2003, 2009 a 2010 v širšom priestore obchodných centier, sa

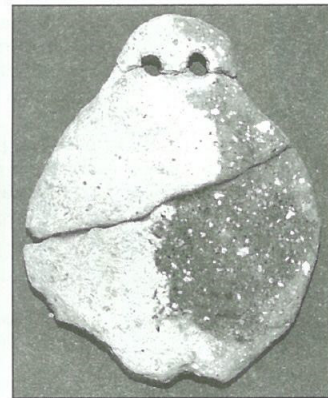
podarilo preskúmať takmer 40 slovanských sídliskových objektov. Tie boli zrejme súčasťou väčšej osady, ktorá sa rozprestierala na pravostrannej terase Laborca. Komplex príbytkov a hospodárskych stavieb v polohe Široké, spolu s archeologickými nálezmi, predstavuje nateraz najspoľahlivejší súbor pamiatok, svedčiaci o rozsiahlom slovanskom osídlení na území mesta Michalovce, pričom ťažisko osídlenia sa predpokladá v 9. – 10. storočí.

Vychádzajúc z doterajších výsledkov výskumu v areáloch Tesca a obchodného centra v jeho blízkosti bude v prípade nových stavebných aktivít na týchto miestach nevyhnutné zrealizovať, v dostatočnom časovom predstihu, záchranný archeologický výskum.

PhDr. Lýdia Gačková
archeologička

Kamenná sekerka

Neolitická plastika

O hlásnikoch...

Bum – bum – bum!

„Na znamojse se dava,
že našo muzeum novínki vidava.“

Bum – bum – bum!

„Chto sebe ich sce prečítac,
muši do muzea zavítac.“

Bum – bum – bum!

Možno nejak takto by ešte pred osemdesiatimi rokmi vyhlasoval obecny alebo mestsky hlásnik pre nás múzejníkov závažný počín – začiatok vydávania múzejných novín...

Hlásnici patrili kedysi ku koloritu života v každej obci a každom mestečku, chodili aj po michalovských uliciach. Ich úlohou bolo oznamovať oficiálne nariadenia, dôležité správy či sprostredkovať miestne oznamy. A na to používali bubon. Hlásnik teda na viacerých miestach, odkiaľ ho bolo počuť najlepšie, zopárkrát udel palicami na bubon a potom začal hlásiť. I napriek ľudovému pomenovaniu „kišbirov“, čo doslovne

znamená „malý richtár“ alebo „nižší richtár“, nemal hlásnik žiadnu moc či právomoci. Ako „kišbirova“ alebo obecného, resp. mestského sluhu často zamestnávali človeka z nemajetnej vrstvy, niekedy aj menej šikovného, „akurat že znal čítať“. Samozrejme, potrebný bol i zvučný hlas, ako aj schopnosť zabubnovať správny rytmus – bubnovanie totiž začínalo akousi úvodnou znelkou, signálom, že budú nasledovať správy. Zamestnanie hlásnika i typické bubnovanie zaniklo v dobe zavádzania modernejších komunikačných prostriedkov – najmä obecného alebo mestského rozhlasu v 50. a 60. rokoch minulého storočia.

jh

Moussonova izba v Michalovciach

Poslaním múzea či galérie nie je len získavanie a uchovávanie hnuťelného kultúrneho dedičstva národa, ale i zabezpečenie jeho dôstojnej verejnej prezentácie.

V Michalovciach vzniklo Zemplínske vlastivedné múzeum v roku 1957, od roku 1965 nesie súčasný názov – Zemplínske múzeum. Zbierky sa však získavali už skôr – od roku 1956. Okrem zhromažďovania dokladov o vývoji prírody a spoločnosti v regióne Zemplína zakladajúci pracovníci múzea (J. Vizdal, J. Štefan a J. Saloň) vynakladali veľké úsilie i na to, aby čo najvhodnejšie prezentovali predmety v stálych expozíciách.

Prvé zbierkové artefakty (podľa knihy prírastkov) predstavovali akvarely Teodora Jozefa Moussona (1887, Hógyész – 1946, Trenčín) – maliara, ktorý v rokoch 1911 až 1944 žil a tvoril v Michalovciach.

Vo svojej tvorbe sa sústredil predovšetkým na skúmanie zákonitostí maľby a problematiky svetla a farby, sriedania farebných plôch či prechavosti svetelného okamihu. Pre jeho obrazy je tak charakteristická nezvyčajná farebná a svetelná intenzita.

Mousson sa zaujímal najmä o motívy z jesenných michalovských trhov – symfóniu farieb, pohybu a premeny svetla, ako aj o zemplínsku krajinu (priamo v plení vytváral štúdie, ktoré sa následne stali podkladmi pre jeho diela, maľované v ateliéri). Žánrové obrazy teda tvorili najrozsiahlejšiu časť tvorby umelca.

Pamätná izba Teodora Jozefa Moussona

Keďže zbierka umeleckej histórie, obsahujúca predovšetkým diela Teodora Jozefa Moussona, početne rástla, zrodila sa aj idea vytvorenia pamätnej izby tohto maliara. Dňa 15. decembra 1967, pri príležitosti nedožitých 80. narodenín „maliara zemplínskeho ľudu a krajiny“ (ako ho neskôr nazvali), tak bola v hlavnom kaštieli otvorená uvedená expozícia, čím zároveň došlo k rozšíreniu a zatriaktivneniu múzejných výstavných priestorov.

Pri získavaní informácií a materiálov o živote a diele umelca v podobe fotografií, korešpondencie či skicárov výrazne pomáhala jeho dcéra Edita Moussonová. Múzeum tiež spolupracovalo s druhou dcérou Juditou Moussonovou – Boldovou, so synom Viliamom Moussonom a s manželkou majstra dr. Klárou Irmanovou – Moussonovou, od ktorých získalo početný súbor olejomalieb.

Po rekonštrukcii objektu bývalej koniarnice v rokoch 1968 – 1969 vznikol pôsobivý výstavný priestor, kde bola inštalovaná nová expozícia umeleckých remesiel a sakrálneho umenia. Jej sprístupnením dňa 24. novembra 1969 sa tak završilo úsilie pracovníkov múzea vytvoriť vhodnú stálu expozíciu získaných zbierok z danej oblasti.

Dávnejšia „nedávna“ minulosť

Počet umelecko-historických artefaktov neustále rástol, čo si časom vyžiadalo nové, reprezentatívne expozičné i výstavné priestory.

Dňa 24. novembra 1989 bola v miestnostiach renesančného, tzv. starého kaštieľa (v parku, za rímskokatolíckym farským kostolom) sprístupnená samostatná stála expozícia (prvá galéria výtvarného umenia tohto druhu v rámci regiónu) s názvom Výtvarná kultúra na Zemplíne, čo nesporne obohatilo kultúrno-spoločenský život mesta i celej oblasti.

Výber z celoživotnej tvorby Teodora Jozefa Moussona, inštalovaný v jednej miestnosti ako súčasť spomínanej stálej expozície, už v tých časoch vzbudzoval uznanie a obdiv.

Prezentovaných tu bolo 57 diel – olejomalieb na plátne i kartóne, ako aj niektoré predmety z pozostalosti umelca – maliarsky stojan, kazeta s obrazom, maliarsky kufrík s farbami a štetcami, paleta, harmónium, violončelo či gitara, ďalej písomnosti – súpisy diel, korešpondencia i fotografický materiál – rodinné fotografie a fotografie majstra pri práci v ateliéri (z priestorových dôvodov išlo len o časť zbierkového materiálu – ďalšie diela, uložené v depozite galerijného oddelenia, poskytovali dostatok možností na príležitostné výstavy jednak vo vlastných výstavných miestnostiach, jednak na pôde iných múzeí alebo galérií).

Záujem o tvorbu majstra v poslednom období rastie, čo podporil aj Rok Teodora Jozefa Moussona (2011), vyhlásený na základe iniciatívy Zemplínskeho múzea a Mestského úradu v Michalovciach. Jeho súčasťou bolo niekoľko zaujímavých podujatí – spomedzi nich možno spomenúť vydanie dlhoočakávanej monografie a uvedenie filmu o živote a diele umelca, ako aj sprístupnenie atraktívnej výstavy, pozostávajúcej z diel majstra zo zbierok viacerých slovenských múzeí a galérií (Zemplínskeho múzea v Michalovciach, Slovenskej národnej galérie v Bratislave a Galérie mesta Bratislavy, Šarišskej galérie v Prešove, Tatranskej galérie v Poprade, Východoslovenského múzea a Východoslovenskej galérie v Košiciach).

Blízka budúcnosť

Zemplínske múzeum – bývalé sídlo Sztárayovcov – prechádza v súčasnosti rozsiahlou rekonštrukciou. Po jej ukončení sa ponúka, okrem iného, možnosť prezentácie zbierok umeleckej histórie v obnovených reprezentatívnych priestoroch hlavného kaštieľa. Jej samostatná časť – výber z diel Teodora Jozefa Moussona – by mala byť inštalovaná v dvoch miestnostiach (v jednej bude možné diela obmieňať, v druhej sa bude nachádzať písomný i fotografický materiál, približujúci život a tvorbu majstra).

Diela maliara, ktorý takmer tri desaťročia zaznamenával krásu a etnografické zvláštnosti Zemplína, tak budú aj v nových priestoroch zrejme predstavovať umelecky i divácky jednu z najatraktívnejších častí zbierok Zemplínskeho múzea.

Mgr. Dana Barnová
historička umenia

Po veľmi úspešnom knižnom titule *Historické príbehy od schengenskej hranice I a II* sme sa rozhodli spracovať atraktívnu tému zemplínskych hradov a kaštieľov na historických fotografiách a pohľadniciach.

Nová publikácia Hrady a kaštiele Zemplína na historických fotografiách a pohľadniciach

Dobové zábery a obrázky týchto sídel na území dnešného Zemplína (ide o slovenské časti historickej Zemplínskej a Užskej župy) sme spolu s MUDr. Jánom Dobrovolským zbierali vyše 16 rokov. A objektov bolo dosť – veď v minulosti tu žilo, najmä na vidieku, množstvo šľachtických rodín, hlavne z radov zemanstva (nižšej šľachty), ktoré bývali v kúriách. Kvôli priestorovým obmedzeniam sme však tieto menej honosné šľachtické obydlia do publikácie zaradili iba výnimočne.

Najdôležitejšiu časť knihy tvoria historické fotografie a pohľadnice zemplínskych hradov (ich zrúcanín) a reprezentatívnych kaštieľov do roku 1945. Z objektívnych dôvodov sú v publikácii aj kolorované pohľadnice uverejnené v čiernobielej podobe, niekde sa nachádzajú i výrezy z pohľadníc (zostavovatelia totiž chceli prezentovať hlavne podobu a výzor jednotlivých stavieb).

Obsiahlejšie texty, ktoré napísal autor tohto článku, sprevádzajú iba objekty z 19 vybraných lokalít (ide prevažne o tie, ktoré už majú spracovanú odbornú monografiu o svojej histórii; viaceré poznatky, spresňujúce isté faktografické údaje, pochádzajú z archívnych výskumov a odborných štúdií prof. PhDr. Petra Kónyu, Ph.D., doc. Jána Adama, Ph.D., Mgr. Aleny Mišíkovej, Ph.D., PhDr. Daniely Pellovej a Mgr. Michala Šimkoviča).

Stručnejšie popisy nájdete v kapitole *Vybrané hrady, kaštiele a kúrie na historických fotografiách a pohľadniciach do roku 1945*.

Do farebnej obrazovej prílohy zostavovatelia zaradili zopár akvarelov významného rakúskeho maliara Thomasa Endera, ktorý sa

Hrady a kaštiele

Zemplína

na historických fotografiách
a pohľadniciach

v 60. rokoch 19. storočia zdržiaval na Zemplíne (dnes sú súčasťou zbierky rukopisov a starých tlačí knižnice Maďarskej akadémie vied, kam ich ešte v 19. storočí daroval mecén umenia – gróf Ján Nepomuk Waldstein, ktorý sa narodil vo vinianskom kaštieli), ako aj niekoľko mapových výrezov z podrobného katastrálneho mapovania zo 60. rokov 19. storočia, kde sú okrem šľachtických obydlí zachytené i kaštieľske parky.

Historické fotografie a pohľadnice poskytli i viacerí jednotlivci aj inštitúcie.

Pripomienkami, resp. odbornými radami prispel lektor knihy Mgr. Matej Starjak i recenzenti prof. PhDr. Peter Kónya, Ph.D., doc. Ján Adam, Ph.D. a Ing. arch. Pavel Hriň.

Publikáciu koncom roka 2015 vydala agentúra ZEMPLÍN MEDIA, s. r. o. v spolupráci so Zemplínskym múzeom v Michalovciach.

PaedDr. Martin Molnár
historik

Prezentačné aktivity Zemplínskeho múzea v roku 2015

V roku 2015, vzhľadom na rozsiahlu rekonštrukciu hlavnej kaštieľskej budovy, Zemplínske múzeum v Michalovciach dočasne stratilo svoje expozičné i výstavné priestory, ako aj možnosť usporadúvať zážitkové podujatia vo svojom areáli. Prezentačné aktivity tak pracovníci nasmerovali „von“, za brány múzea, čo zároveň ponúкло možnosť intenzívnejšej spolupráce s ostatnými organizáciami či inštitúciami.

Časť svojho zbierkového fondu predstavilo múzeum verejnosti na niekoľkých výstavách v iných partnerských inštitúciách, za hranicami michalovského okresu, dokonca aj v zahraničí. V jarných mesiacoch tak boli vybrané predmety zo zrušenej rybárskej expozície prezentované v Krajskom múzeu v Prešove na výstave **Rybárstvo na východnom Slovensku**. Následne Zemplínske múzeum časť svojich etnografických zbierok odprezentovalo v sninskom kaštieli, a to prostredníctvom výstavy **Návraty k ľudovému umeniu** (tá bola tematicky zameraná na ľudové umelecké remeslá na Zemplíne – rezbárstvo, pastierske umenie, odev, textil a hrnčiarstvo; navštívilo ju 1 265 ľudí, patrila teda k veľmi atraktívnym výstavám).

Krajská organizácia cestovného ruchu v Košickom kraji v spolupráci so Zemplínskou oblastnou organizáciou cestovného ruchu zorganizovala počas letných mesiacov dve výstavy: **Dolný Zemplín – zaujímavá dovolenková destinácia a Vína**

z nášho regiónu majú dobrý zvuk (dopĺňala ju ochutnávka tunajších vín). Michalovské múzeum na obe podujatia započítalo svoje exponáty. Textil, pastierske umenie a predmety, ilustrujúce pestovanie viniča a spracovanie hrozna, boli vystavené v Turistickom informačnom centre v Košiciach, čím sa Zemplínske múzeum dostalo nielen do povedomia Košičanov, ale tiež návštevníkov zo zahraničia.

V závere roka múzeum prijalo ponuku zo strany Generálneho konzulátu Slovenskej republiky (SR) v Užhorode na usporiadanie výstavy. V priestoroch prestížnej súkromnej galérie ILKO GALERY v Užhorode sa tak na výstave **Krajinárske impresie zo Zemplína** predstavilo 91 diel – krajinomalieb zo zbierok Zemplínskeho múzea od 36 prevažne východoslovenských výtvarných umelcov i zahraničných maliarov, späťých časťou svojej tvorby s regiónom Zemplína. Výstava sa pritom uskutočnila v čase, keď v spomínanej galérii prebiehalo VI. Fórum európskych hraničných dialógov

o cezhraničnej spolupráci, organizované Úradom vlády SR v spolupráci s Generálnym konzulátom SR v Užhorode.

V roku 2015 sa Zemplínskemu múzeu podarilo zrealizovať aj niekoľko tradičných i nových zážitkových podujatí. Pomocnú ruku, hlavne pri poskytovaní náhradných priestorov, podali partnerské inštitúcie, sídliace v Michalovciach.

Pri príležitosti Medzinárodného dňa pamiatok sa v priestoroch malej sály Mestského kultúrneho strediska (MsKS) v Michalovciach uskutočnilo prednáškové popoludnie na tému **Kaštiele ako sídla zemplínskych múzeí**. So svojimi príspevkami tu vystúpili nielen hlavní organizátori podujatia – pracovníci Zemplínskeho múzea, ale aj ich hostia – archeológovia a historici z múzeí v Humennom, Snine a Stropkove.

V posledný májový deň pripravilo múzeum pre deti nové podujatie s názvom **Deň detí v múzeu**. Išlo zároveň o poslednú akciu, ktorá sa konala vo vyprázdnených priestoroch kaštieľa a v kaštieľskom areáli. Návštevníci (bolo ich skoro 800) tak mali jedinečnú možnosť vidieť, ako vyzerá múzeum bez expozícií, jeho zákutia zas objavovali v rámci interaktívnej prehliadky. Na nádvorí čakalo na deti aj množstvo atrakcií.

V júni sa konal 5. ročník festivalu nárečového divadla **Mihaľovski deski** (podujatie už tradične pripravilo múzeum v spolupráci s OZ Valal a Domom Maticie slovenskej v Michalovciach). V rámci prehliadky sa

najmladší herci – naši „školo-povinní“ krajanovia zo srbskej Vojvodiny – predstavili v jednej z najstarších školských budov v meste. Hlavný festivalový večer na tribúne na Námestí osloboditeľov bol venovaný rydzo zemplínskemu humoru. Predstavil sa súbor Kysčanka, Divadlo pri fontáne i Kladzanske ľudove d'ivadlo „KLUD“. Podujatie zakončilo hudobno-dramatické mystérium v podaní Záhoráckeho divadla zo Senice v modernom evanjelickom kostole na Masarykovej ulici.

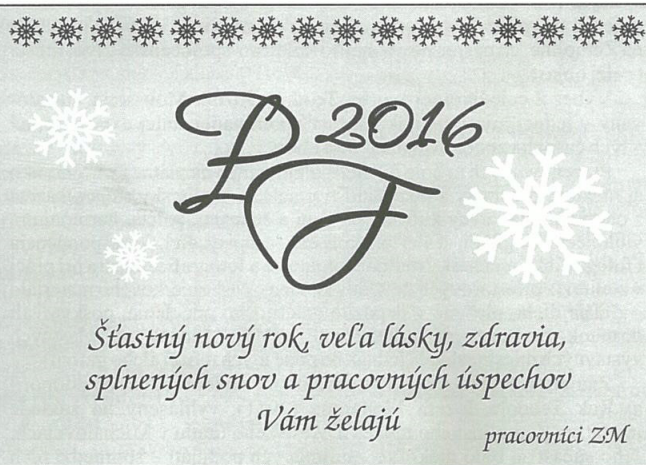
Počas letných prázdnin, v júli, bol zorganizovaný 2. ročník historického festivalu **Život na Veľkej Morave** (konal sa v Parku študentov). V rámci neho vystúpilo viacero skupín z celého Slovenska, ktoré sa venujú rekonštrukcii života z čias Veľkej Moravy. Pozvanie prijali aj Siváci z Košíc či skupiny Satyros a Militia portalis z Nitry. Na záver vystúpil folkový pesničkár Ján Svetlan Majerčík – rodák z obce Východná.

Múzeum v spolupráci s MsKS opäť zrealizovalo úspešné podujatie **Špacirki po vísokách**, ktoré si každým rokom získava čoraz viac priaznivcov. V mesiaci júl sa tak vyše 100 účastníkov vybralo po stopách Židov v Michalovciach, v auguste sa prítomní oboznámili s históriou Kláštora redemptoristov a príľahlej Baziliky minor, v predvečer sviatku Všetkých svätých zas účastníci zapálili sviečku na hrobách osobností, ktoré sú pochované na michalovskom mestskom cintoríne.

*Mgr. Mária Fuchsová
múzejná pedagogička*

Výstava *Krajinárske impresie zo Zemplína* v Užhorode

Múzejný hlásnik

Vydalo: Zemplínske múzeum v Michalovciach, kultúrne zariadenie Košického samosprávneho kraja, Kostolné námestie 1, 071 01 Michalovce
Kontakt: 056/644 10 93, www.zemplinskemuzeum.sk, e-mail: zemplinskemuzeum@gmail.com

Zodpovedný redaktor: Mgr. Maroš Demko. Redakčná rada: PhDr. Lýdia Gačková, Mgr. Mária Fuchsová.

Jazyková úprava: Mgr. Matej Starják. Foto: archív ZM. Grafická úprava: Jaroslav Mihaľko. Tlač: Adrián Bural – Polygrafia. Náklad: 500 ks, nepredajné.